

Prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph. D.¹
- předseda Nejvyššího soudu ČR v Brně

Právní úprava domácího násilí v ČR
seminář Justiční akademie „Domácí násilí a práva obětí v trestním řízení“
2.–3. listopadu 2015

1. Úvod

Domácí násilí je společensky nežádoucím a tíživým jevem, který představuje všeobecný, velice závažný problém a dotýká se všech evropských států, jak zdůraznil v rozsudku ve věci Opuz proti Turecku i Evropský soud pro lidská práva.² Podle nedávno publikovaných průzkumů se obětí domácího násilí v České republice stala každá šestá žena a každý dvaadvacátý muž³. Česká republika v tomhle ohledu nicméně není výjimkou, protože podle celounijního průzkumu zažilo v EU fyzické násilí ze strany partnera 22 % žen a psychické násilí až 43 % žen.⁴ Domácí násilí je přitom jevem, který zůstává velice často skryt, jelikož k němu dochází v úzkém kruhu osob, typicky v rodinách nebo v obdobných formách společného soužití. Domácí násilí už dávno není spojováno výhradně s násilím na ženách; lze jej obecně charakterizovat jako násilné jednání, kterým dochází k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, a to v bytě nebo domě společně obývaném násilníkem a osobou, proti níž útok směřuje.⁵ Jedná se o násilí, které má opakovaný, dlouhodobý a eskalující charakter a lze v jeho rámci jednoznačně identifikovat útočníka i oběť, respektive ohroženou osobu. Domácí násilí může mít řadu podob a kromě fyzického násilí je v poslední době kladen důraz na jeho další formy, a to sexuální, psychické a ekonomické násilí, přičemž podíl

¹ Autor děkuje Mgr. Bc. Alžbetě Králové a Mgr. Kataríně Deákové za zpracování podkladů a rešerše k problematice domácího násilí a ochraně jeho obětí.

² Rozsudek ESLP ve věci Opuz proti Turecku ze dne 9. června 2009, č. stížnosti 33401/02, odst. 132.

³ Výzkum prováděný agenturou Sociofactor v rámci projektu Asociace pracovníků intervenčních center ČR Mlčení bolí, jehož podrobné výsledky budou publikovány v únoru 2016. Pro doposud zveřejněné výsledky viz kupř. Obětí domácího násilí je každá šestá žena v Česku, ukázal průzkum. *Ihned* [online]. Pub. 13. 10. 2015 [cit. 13. 10. 2015]. Dostupné z: <http://domaci.ihned.cz/c1-64741150-obeti-domaciho-nasili-je-kazda-sesta-zena-v-cesku-ukazal-pruzkum>

⁴ Agentura Evropské unie pro základní práva. Násilí na ženách: průzkum napříč EU. Stručně o výsledcích. [online]. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2014 [cit. 13. 10. 2015]. Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_cs.pdf

⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 135/2006 Sb.

psychického násilí v případech domácího násilí podle posledních průzkumů narůstá.⁶

Vzhledem k tomu, že *oběti domácího násilí jsou zvláště zranitelné* a často nedokážou nebo nemohou na násilí upozornit příslušné orgány (jak také plyne i z rozsudku ESLP ve věci T. M. a C. M. proti Moldavsku⁷), je vytvoření právního rámce zajišťujícího komplexní ochranu velice důležitým a současně náročným úkolem. V České republice je právní zakotvení domácího násilí stále právní úpravou ještě relativně novou, protože prvním významným krokem zákonodárce ve vztahu k ochraně před domácím násilím bylo *přijetí zákona č. 91/2004 Sb., kterým byl doplněn trestní zákon* (zákon č. 140/1961 Sb.) o novou skutkovou podstatu trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě. Přestože některé aspekty domácího násilí byly postižitelné i podle jiných ustanovení trestního zákona (kupř. prostřednictvím trestných činů proti životu a zdraví, trestného činu násilí proti skupině obyvatelů či jednotlivci, trestného činu omezování osobní svobody, vydírání, porušování domovní svobody), nová skutková podstata reagovala na specifika domácího násilí, které má obvykle dlouhodobý a systematický charakter a v konkrétním okamžiku nemuselo dosahovat dostatečné intenzity pro zahájení trestního stíhání za trestný čin ublížení na zdraví. Odrážela rovněž specifika týkající se pachatele, který u domácího násilí zneužívá postavení vůči osobám, jež jsou na něm materiálně či citově závislé.⁸

Dalším důležitým počinem zákonodárce bylo *přijetí zákona č. 135/2006 Sb.*, kterým došlo ke změně některých zákonů v oblasti ochrany před domácím násilím a posílení ochrany obětí. Zákon zakotvil tři základní pilíře ochrany proti domácímu násilí: (1) policejní intervenci, umožňující okamžitý policejní zásah proti násilníkovi prostřednictvím institutu policejního vykázaní; (2) sociální pomoc otevřením intervenčních center a (3) soudní ochranu, zajišťovanou rozhodnutím o předběžném opatření, umožňujícím tzv. soudní vykázaní. V případě, kdy nestačí využití uvedených institutů, lze v souladu se zásadou „ultima ratio“ postupovat i podle trestněprávních předpisů, kde koncepčně novým přístupem bylo *přijetí trestního zákoníku* (zákon č. 40/2009 Sb.), který vyváženým způsobem vyřešil trestněprávní ochranu domácího násilí

⁶ Výzkum Sociofactor, op. cit.

⁷ Rozsudek ESLP ve věci T. M. a C. M. proti Moldavsku ze dne 28. ledna 2014, č. stížnosti 26608/11.

⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 91/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

zpřesněním formulací zejména skutkových podstat trestných činů týrání svěřené osoby podle § 198 tr. zákoníku a týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku (pojem „obydlí“, sladění návaznosti těchto skutkových podstat a nová formulace zvláště přitěžujících okolností). Trestní zákoník v návaznosti na všechny shora zmíněné zákony tedy napomohl zvýšit ochranu obětí trestných činů a vytvořil komplexní systém ochrany obětí domácího násilí spočívající v soukromoprávní, správněprávní i trestněprávní ochraně před domácím násilím. V poslední době byla pozornost zaměřena spíše na změny v soukromoprávní oblasti, spojené s účinností nového občanského zákoníku, který pro případ domácího násilí omezuje právo manžela bydlet ve společné domácnosti. Trestněprávní oblast ale prošla ve vztahu k obětem domácího násilí také zajímavým vývojem. V rámci trestněprávní ochrany proti domácímu násilí se v první řadě zaměřím na právní úpravu trestných činů, jejichž skutková podstata se vztahuje na případy domácího násilí, tj. trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí, trestný čin týrání svěřené osoby a trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání. Následně se budu věnovat procesním změnám zvyšujícím v této souvislosti ochranu obětí v trestním právu.

2. Trestné činy týrání osoby žijící ve společném obydlí a týrání svěřené osoby

Aniž bych měl za cíl přesně definovat *pojem domácího násilí*, lze tento společenský jev přiblížit především poukazem na heterogenitu útoků násilníka na oběť domácího násilí. I v období intenzivních diskusí o komplexním trestněprávním uchopení této problematiky byly v právním řádu přítomné dílčí prostředky postihující jednotlivé projevy domácího násilí. Jednalo se kupříkladu o skutkové podstaty jako zanedbání povinné výživy, pomluva, ohrožování mravní výchovy mládeže, vražda, ublížení na zdraví, omezování či zbavení osobní svobody, znásilnění nebo vydírání, a tyto trestné činy jsou při naplnění zákonných znaků použitelné i dnes. I přes existenci mnoha prostředků postihujících jednotlivé projevy domácího násilí, nevystihovala zde zmiňovaná ustanovení podstatu situace u tzv. vztahových trestných činů, za něž můžeme považovat podstatnou část trestné činnosti spojenou s domácím násilím. Jejich smysl totiž směřuje poněkud jinam a ochrana veřejného zájmu se tak

vyznačovala svojí nedůsledností.⁹ Pro účely zhodnocení přínosu zvláštní úpravy domácího násilí, která byla předmětem mnoha diskusí, je tak především nutné poukázat na specifika této úpravy. Lze přitom vycházet z premisy, že zvláštní úprava domácího násilí přinesla kvalitativně odlišnou ochranu oběti takového násilí, než by představovala ochrana poskytovaná izolovaným postihem jednotlivých projevů domácího násilí. Esenciálními znaky této zvláštní ochrany jsou především společné bydlení násilné osoby a oběti, jehož doprovodným jevem je také zvýšená závislost v jejich vztahu a obsahově komplexní pojem týrání oběti.

Jak již bylo uvedeno výše, zájem společnosti na zamezení tak nežádoucího jevu, jakým je domácí násilí, se na legislativní úrovni přetavil mimo jiné i do *formulace dvou skutkových podstat* kriminalizujících násilné chování v rodině. *Trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí* se sankcí v základní skutkové podstatě odnětí svobody na šest měsíců až čtyři léta, resp. *týrání svěřené osoby*, sankcionované sazbou odnětí svobody na jeden rok až pět let nalezneme v části druhé hlavě třetí tr. zákoníku, tedy mezi trestnými činy proti rodině a dětem. *Objekt trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí* podle § 199 tr. zákoníku, kterého se dopustí ten, kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, je zájem společnosti na *ochraně osob před tzv. domácím násilím*, tedy jak osob blízkých, tak i jiných osob žijících ve společném obydlí (např. bývalé manželky nebo podnájemníka), avšak s výjimkou osob svěřených pachateli do péče nebo výchovy (u nich se uplatní § 198 tr. zákoníku). V případě *trestného činu týrání svěřené osoby* podle § 198 tr. zákoníku, jehož se dopustí pachatel, jenž týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, je pak předmětem ochrany zájem společnosti na *ochraně takových osob, které vzhledem ke svému věku (děti) nebo z jiných důvodů jsou v péči nebo výchově jiných osob*, a to z jakéhokoli důvodu (např. i pro nemoc, tělesnou vadu, duševní poruchu apod.).

V případě týrání osoby žijící ve společném obydlí je základním pojmem *obydlí*. Ten nahradil původní pojem společně obývaný byt nebo dům. Prostorový aspekt tohoto trestného činu nabyl tedy širší rozměr, a mimo obytných domů a bytů tak zahrnuje taktéž obytné chaty, ubytovny nebo i vysokoškolské koleje, tedy veškeré prostory sloužící k bydlení lidí. Zákonný

⁹ RŮŽIČKA, M. Domácí násilí – impulsy ze zahraničních trestněprocesních úprav, návrhy de lege ferenda pro trestní právo. Trestněprávní revue č. 8/2003, s. 223.

znak „ve společném obydlí“ je vyjádřením zvláštního vztahu mezi pachatelem a týranou osobou, není však určením místa spáchání trestného činu, neboť k týrání může docházet i jinde.¹⁰ Pro naplnění znaku společného obydlí je rozhodující faktický stav společného soužití a bydlení pachatele a poškozeného. Vedení společné domácnosti není v tomto kontextu nutné. Taktéž je irelevantní povaha právního vztahu k obydlí.¹¹ Jestliže pachatel byl např. vlastníkem domu a poškozená osoba bydlela jako družka společně s pachatelem v tomto domě, aniž by měla nad rámec konkludentního souhlasu pachatele formální právní titul k bydlení (např. v podobě spoluvlastnictví domu, jeho nájmu, věcného břemena apod.), není tato situace důvodem k závěru, že nešlo o „společné obydlí“ ve smyslu § 199 odst. 1 tr. zákoníku.¹² Společné obydlí lze vnímat jako specifický znak tohoto trestného činu. Mezi pachatelem a týranou osobou je tak dána specifická forma vzájemné závislosti vyplývající ze skutečnosti společného obydlí, přičemž týrané osoby mají ztíženou možnost toto obydlí opustit. Existence společného obydlí je tak podmínkou sine qua non pro naplnění znaků tohoto trestného činu. Pokud totiž týraná osoba ukončí společné soužití s pachatelem, nicméně i poté je vystavená útokům ze strany pachatele, nelze již aplikovat § 199 tr. zákoníku. V úvahu tak připadají trestné činy ublížení na zdraví podle § 146 tr. zákoníku, vydírání podle § 175 tr. zákoníku, útisku podle § 177 tr. zákoníku nebo nebezpečného pronásledování podle § 354 tr. zákoníku. Při splnění podmínky společného obydlí ovšem může být předmětem útoku nejen osoba blízká, ale také jiná osoba. Na důvodu takového spoluzití přitom nezáleží; může se jednat jak o podílové spoluvlastnictví, tak o společné jmění manželů nebo i o nájem bytu,¹³ rozhodující je však faktický stav společného bydlení pachatele a poškozeného, nikoli právní vztah poškozené osoby k objektu bydlení.

Při vymezení jednotlivých prvků skutkové podstaty týrání osoby ve společném obydlí je nutné především přiblížit pojem týrání. Definice poskytnutá Nejvyšším soudem, v usnesení ze dne 14. září 2005, sp. zn. 3 Tdo 1160/2005, ztotožňuje týrání s jednáním pachatele, které se vyznačuje zlým nakládáním a současně je také charakterizováno určitou mírou trvalosti a dosahuje takové intenzity, aby bylo způsobivé vyvolat stav, který pociťuje

¹⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní právo hmotné. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 638.

¹¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník II., § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012, s. 1941.

¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1072/2012.

¹³ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník II., § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012, s. 1941.

osoba jako těžké příkoří, resp. psychické nebo fyzické útrapy. K tomu je třeba uvést, že trvalost pachatelova jednání je nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání. Nevyžaduje se, aby šlo o jednání soustavné nebo delší dobu trvající [srov. § 198 odst. 2 písm. d) a § 199 odst. 2 písm. d) tr. zákoníku]. Podle okolností činu lze dovodit, že týrání svěřené osoby ve smyslu znaků trestného činu podle § 198 tr. zákoníku se může stát i opomenutím povinné péče, k níž byl pachatel povinen, jestliže se svěřená osoba vzhledem ke svému věku nebyla schopna sama o sebe starat, například zanedbáním osobní hygieny dítěte, neposkytováním přiměřené stravy (srov. č. 11/1984, s. 83 Sb. rozh. tr.). Zákon přitom u obou skutkových podstat nevyžaduje, aby týrání mělo povahu fyzického násilí, popřípadě aby bylo spojené s následky na zdraví týrané osoby. Za týrání lze tedy považovat i působení psychických útrap, může se projevit také v rovině sexuálního násilí, ekonomického násilí, vyvolání stavu sociální izolace, či představovat různorodou kombinaci těchto forem. Vyšší stupeň hrubosti a bezcitnosti lze taktéž považovat za charakteristické znaky týrání, ty je ovšem nutné vázat k chování pachatele jako celku, jelikož jednotlivé dílčí, izolovaně posuzované, akty takového jednání nemusí být příliš závažné.¹⁴ Za příklady týrání lze uvést bití otevřenou rukou i pěstí nebo za pomoci různých předmětů (gumové hadice, dýtek, řemene, dřevěné tyče apod.), kopání, pálení cigaretou, doutníkem nebo jinými žhavými předměty, působení elektrickým proudem, bolestivé tahání za vlasy, po dlouhou dobu trvající přivazování k radiátorům ústředního topení nebo jiným pevným předmětům, ponechávání týrané osoby v chladném prostředí bez nutného oblečení, nucení k provádění těžkých prací nepřiměřených věku a tělesné konstituci týrané osoby, déletrvající odírání dostatečné potravy, časté buzení týrané osoby v noci apod. Trestný čin podle § 198 tr. zákoníku byl dán i v případě, kdy pachatel nechával dítě svěřené jeho péči často a po dlouhou dobu klečat i s předpaženými rukama, surově je bil a nedával mu řádně najíst (srov. č. 18/1963 Sb. rozh. tr).¹⁵

Pojem „domácí násilí“ může skrývat v rámci obou uvažovaných skutkových podstat různorodé projevy nerovnováhy moci mezi dvěma osobami nebo v malé sociální skupině, a tak se v postavení oběti mohou ocitnout různé osoby. Může se jednat o týrání dětí rodiči, týrání rodičů dospívajícími dětmi,

¹⁴ DRAŠTÍK, Antonín a kol. Trestní zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, s. 1097; In: ASPI, § 199 tr. zákoníku.

¹⁵ Srov. ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník II., § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012, s. 1935.

napadání osob duševně nebo fyzicky postižených nebo tzv. seniorů, tedy osob vyššího věku či příp. i přestárlých. V souvislosti se zaměřením útoku pachatele dochází někdy k diferenciaci mezi obětí přímou a nepřímou. Jedním z nejméně frekventovaných příkladů nepřímé oběti je dítě, jakožto oběť vlastního útoku i na matku.¹⁶ Skutková podstata *týrání svěřené osoby* pamatuje právě na ochranu dětí vystavených domácímu násilí. Ochrana se zde ovšem nevztahuje pouze na děti, má mnohem širší záběr, a zahrnuje také zletilé osoby, které jsou pro nemoc, stáří, invaliditu nebo mentální retardaci odkázány na péči jiných osob. Obdobně, jako u týrání osoby žijící ve společném obydlí, je i zde *určující fakticita stavu*. Vztah mezi pachatelem trestného činu a jeho obětí je vymezen jako péče nebo výchova, může tedy vzniknout jen fakticky, tj. neformálně na podkladě byť konkludentní dohody. Konkrétní způsob svěřené osoby pachateli není zákonným znakem trestného činu, proto se ani nevyžaduje, aby byl naplněn určitý zvláštní akt, jímž by byla týraná osoba výslovně svěřena do péče nebo výchovy pachatele.¹⁷ Z těchto důvodů pojmy *péče nebo výchova* se rozumí nejen péče nebo výchova rodičů ve vztahu k nezletilým dětem, ale i jakákoli jiná péče nebo výchova, ať už jejím důvodem je trvalý či přechodný vztah a bez ohledu na to, čím byl tento vztah založen. Základ péče nebo výchovy může spočívat v platné právní úpravě (dítě je v péči a výchově svých rodičů), v úředním rozhodnutí (osoba omezená ve svéprávnosti podle § 55 a násl. n. o. z., dříve zbavená nebo omezená ve způsobilosti k právním úkonům je na základě soudního rozhodnutí v péči svého opatrovníka), v pracovní smlouvě (dítě je po dobu vyučování nebo na lyžařském kursu, popř. v internátní škole v péči svého učitele), v jiné smlouvě (děti jsou v péči svých příbuzných v době zahraniční dovolené svých rodičů) nebo i v konkludentních činech (bratranec fakticky pečuje o svou nemocnou sestřenicí) apod.

Pachatelem obou uvedených trestných činů, které mají trvalou povahu (srov. č. 17/2015 Sb. rozh. tr.), může být jen *fyzická osoba*; nemůže jím být právnická osoba (srov. § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim). Přímým *pachatelem* trestného činu *týrání svěřené osoby* tohoto trestného činu může být jen ten, kdo vykonává ve vztahu k týrané osobě péči nebo výchovu. Mohou to tedy být nejen rodiče, resp. jeden z nich, ale

¹⁶ FENYK, Jaroslav. Některé úvahy o postižitelnosti „domácího násilí“ z hlediska současného trestního práva a záměrů de lege ferenda. Právní rozhledy č. 12/2002, s. 630.

¹⁷ Srov. č. 23/2007 Sb. rozh. tr., shodně též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 8. 2006, sp. zn. 7 Tdo 870/2006, publikované pod č. T 920-1. v sešitě č. 28/2006 Souboru tr. rozh. NS.

i příbuzní, učitelé, vychovatelé, ošetřovatelky, sportovní trenéři, přátelé a známí rodičů týrané osoby i jiné osoby, jejichž vztah k týranému je založen zcela nahodilým úkonem (např. faktickým převzetím péče). Může to být i manžel matky, který není rodičem dítěte, nebo druh matky, jestliže byl pověřen pomáhat při výchově dítěte (pokud by byl pověřen takovou výchovou, dopustil by se trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198). *Účastníkem* (§ 24 tr. zákoníku) na tomto trestném činu pak může být kterákoli fyzická osoba.

Pachatelem trestného činu *týrání osoby žijící ve společném obydlí* může být jen *ten, kdo s týranou osobou žije ve společném obydlí*. Mohou to tedy být nejen příbuzní či jiné osoby blízké, ale i jiné osoby, jejichž vztah k týranému je založen jen spolužitím ve společném obydlí. Může to být i manžel matky, který není rodičem dítěte, nebo druh matky, jestliže nebyl matkou pověřen pomáhat při výchově dítěte (pokud by byl pověřen takovou výchovou, dopustil by se trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198). *Účastníkem* na tomto trestném činu pak může být kterákoli fyzická osoba, tedy i osoba, která s pachatelem nežije ve společně obývaném bytě nebo domě.

Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby u obou uvedených trestných činů se sazbou odnětí svobody na dvě až osm let jsou spáchání činu zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, způsobí-li jím těžkou újmu na zdraví, spáchání takového činu nejméně na dvou osobách, páchaní takového činu po delší dobu, a dále se sazbou odnětí svobody na pět až dvanáct let způsobení tímto činem těžké újmy na zdraví nejméně dvou osob nebo smrti.

3. Trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání

Trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 2 tr. zákoníku se dopustí pachatel, který spáchá závažné nebo opakované jednání, aby zmařil vykázání provedené podle jiného právního předpisu nebo rozhodnutí o předběžném opatření soudu, kterým se ukládá povinnost dočasně opustit společné obydlí a jeho bezprostřední okolí a zdržet se vstupu do něj nebo povinnost zdržet se styku s navrhovatelem a navazovat s ním kontakt. Uvedený trestný čin je sankcionován sazbou trestu odnětí svobody až na dvě léta.

Za jeden z nejvýznamnějších prostředků ochrany obětí domácího násilí lze považovat institut *vykázání*. Ústřední roli zde sehrává Policie ČR, která na

žádost oběti nebo i dalších osob může zasáhnout proti chování násilníka. K vykázání se přistoupí tehdy, pokud lze na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že se osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví anebo svobodě nebo zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti.¹⁸ Součástí vykázání je taktéž zákaz návratu do obydlí a dalšího vymezeného prostoru. Ochrana oběti je tak zajištěna především tím, že násilníkovi je uložena povinnost neprodleně opustit policistou vymezený prostor, zdržet se vstupu do tohoto prostoru a rovněž se zdržet styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou. Násilník je pak na dobu alespoň deseti dnů vykázán ne jenom ze společného obydlí, ale taktéž z jeho bezprostředního okolí. Územní rozsah, na který se vykázání vztahuje, je určen policistou, a to podle míry požadavku účinné preventivní ochrany osoby ohrožené útokem. Pro zajištění efektivity tohoto institutu je osoba také povinna odevzdat všechny klíče od společného obydlí policistovi. Vykázané osobě je v průběhu vykázání povoleno vzít osobní věci a věci nezbytné k výkonu povolání, smí tak ale s ohledem na ohroženou osobu učinit pouze jednou, v přítomnosti policisty a při předběžném poskytnutí informace ohrožené oběti o plánovaném výkonu tohoto práva. Osobu lze dokonce vykázat i za její nepřítomnosti, v takovém případě je toto rozhodnutí účinné v okamžiku, kdy se o něm tato osoba dozví. Pokud osoba poruší toto vykázání, dopustí se trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 2 tr. zákoníku.

Rozhodnutí o *předběžném opatření soudu ve věci ochrany proti domácímu násilí* bylo původně až do nabytí účinnosti zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále z. ř. s.), upraveno v § 76b občanského soudního řádu. Nyní je uvedené rozhodnutí soudu o předběžném opatření upraveno v § 400 a násl. z. ř. s., přičemž ho lze vydat jen na návrh (k náležitostem návrhu srov. § 402 z. ř. s.). Účastníky jsou navrhovatel a odpůrce, popřípadě osoba, vůči níž násilí směřuje (§ 403 z. ř. s.). O návrhu rozhodne ve smyslu § 404 z. ř. s. soud do 48 hodin bez jednání. Vyhoví-li soud podle § 405 z. ř. s. návrhu, uloží odpůrci předběžným opatřením zejména, aby

a) opustil společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nezdržoval se ve společném obydlí nebo do něj nevstupoval,

¹⁸ § 44 odst. 1 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

- b) nevstupoval do bezprostředního okolí společného obydlí nebo navrhovatele a nezdržoval se tam,
- c) se zdržel setkávání s navrhovatelem, nebo
- d) se zdržel nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem.

V rozhodnutí soud poučí odpůrce o právu odnést si ze společného obydlí věci uvedené v § 493 ř. z. s. Navrhovatele soud poučí o dalších vhodných opatřeních směřujících k jeho ochraně, zejména o právu podat návrh na zahájení řízení ve věci samé. Soud navrhovatele poučí také o možnosti podat návrh na prodloužení doby trvání předběžného opatření podle § 410 z. ř. s. Výjimky vyplývající z plnění povinností uložených předběžným opatřením odpůrci stanoví soud, a to s přihlédnutím k jeho oprávněným zájmům.

Předběžné opatření podle § 405 z. ř. s. trvá 1 měsíc od jeho vykonatelnosti. Předcházelo-li rozhodnutí o návrhu na předběžné opatření vykazání podle jiného právního předpisu, a jestliže neuplynula před nabytím vykonatelnosti předběžného opatření lhůta stanovená v jiném právním předpise pro trvání vykazání, prodlužuje se doba trvání předběžného opatření o tu dobu, jež do vykonatelnosti předběžného opatření neuplynula (srov. § 408 z. ř. s.).

Navrhovatel může před uplynutím doby uvedené v § 408 z. ř. s. podat návrh na prodloužení doby trvání předběžného opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí. Podáním návrhu se prodlužuje doba trvání takového předběžného opatření do doby, než soud o návrhu na prodloužení rozhodne. Při rozhodování o návrhu na prodloužení trvání předběžného opatření soud vezme v úvahu zejména trvání stavu ohrožení navrhovatele, majetkové či jiné poměry účastníků, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, na které se vztahuje předběžné opatření, a další rozhodné okolnosti včetně dalších probíhajících řízení mezi účastníky. O návrhu na prodloužení doby trvání soud rozhodne do 2 měsíců od jeho podání, přičemž soud může *prodloužit dobu trvání předběžného opatření jen na dobu nezbytně nutnou*. Pokud navrhovatel neprokáže své majetkové či jiné poměry, včetně vlastnických a jiných vztahů ke společnému obydlí, může soud prodloužit dobu trvání předběžného opatření jen z důvodů zvláštního zřetele hodných. Předběžné opatření podle § 405 z. ř. s. zanikne nejpozději uplynutím 6 měsíců od jeho

vykonatelnosti (srov. § 410 – 414 z. ř. s.). Zákon také upravuje v § 414 z. ř. s. rozhodnutí o zrušení předběžného opatření podle § 405 z. ř. s.

Pachatel trestného činu podle § 337 odst. 2 tr. zákoníku se musí úmyslně dopustit závažného nebo opakovaného jednání směřujícího ke zmaření vykazání nebo předběžného opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí, aby jeho jednání představovalo tento trestný čin. Musí se tedy jednat buď o intenzivnější jednání pachatele, které je způsobilé u ohrožené osoby vyvolat obavu o život, zdraví či svobodu, nebo zde musí být přítomné jednání opakované. Naplnění kritéria opakovanosti ovšem nevyžaduje ani opakování totožného jednání, ani závažnost útoku.¹⁹ Vykázaná osoba spáchá trestný čin dokonce i v případě, že s nerespektováním vykazání dotčená osoba, tedy oběť, souhlasí.²⁰

Ve vztahu k oběti domácího násilí a činnosti Policie ČR nebo soudu je nutné v tomto bodě taktéž poukázat na moment zahájení trestního stíhání. Zatímco u řady trestných činů mezi osobami blízkými se vyžaduje podle § 163 odst. 1 tr. řádu souhlas k zahájení trestního stíhání, v případech týrání osob žijících ve společném obydlí tento souhlas vyžadován není. Tento krok lze rovněž odůvodnit snahou o efektivní ochranu oběti, jelikož ta se často nachází v závislém postavení a má důvěrný vztah s násilníkem, přičemž tyto okolnosti by mohly poskytnutí souhlasu značně ohrozit.

4. Ochrana obětí domácího násilí v trestním řízení

Jedním z dalších momentů, které výrazně napomohly ochraně obětí v trestním řízení, včetně obětí domácího násilí, bylo přijetí zákona o obětech trestných činů (zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů), který je zásadním právním předpisem řešícím problematiku obětí trestných činů, jímž zároveň došlo i k novelizaci několika dalších zákonů vztahujících se také k problematice ochrany obětí. Přijetím daného zákona došlo k odstranění situace, kdy absentovala komplexní úprava práv oběti jako subjektu zvláštní péče a současně k transpozici několika unijních směrnic, směřujících k posílení práv oběti. Ochrana oběti přitom i podle většinových reakcí veřejnosti hraje klíčovou roli a má být první reakcí také v případě

¹⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník II., § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck. 2012, s. 3194-3195.

²⁰ KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka a kol. Právo proti domácímu násilí. Skripta. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 85.

domácího násilí.²¹ Přestože daný zákon necílí specificky na oběti domácího násilí, přináší několik institutů, které posilují jejich ochranu. Pro oběti domácího násilí je zvláště relevantní úprava předběžných opatření v trestním řízení a postupu při jejich ukládání v § 88b – 88o tr. řádu, kterými mimo jiné rovněž došlo k vytvoření nových procesních institutů, jejichž účelem je také ochrana poškozeného, osob jemu blízkých, zabránění obviněnému v páchání trestné činnosti a zajištění účinného provedení trestního řízení. Naléhavá potřeba prozatímně upravit poměry nebo vztahy obviněného s obětí se totiž intenzivně projevuje i v souvislosti s domácím násilím, zvláště trestným činem týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 tr. zákoníku a dalších shora uvedených trestných činů, ale také např. nebezpečným vyhrožováním či nebezpečným pronásledováním, tedy tzv. stalkingem.

Významnými ochrannými instituty nebo preventivními opatřeními vůči domácímu násilí mohou být zejména předběžná opatření zákazu styku s určitými osobami (§ 88d tr. řádu) a zákazu vstupu do obydlí (§ 88e tr. řádu), která navazují i na příslušnou shora uvedenou občanskoprávní úpravu v zákoně o zvláštních řízeních soudních a na institut vykázání. Opatření zákazu styku s určitými osobami podle § 88d tr. řádu spočívá v nepřípustnosti jakéhokoli kontaktování nebo vyhledávání poškozeného, osob mu blízkých nebo jiných osob (zvláště svědků), a to i prostřednictvím sítě elektronických komunikací nebo jiných obdobných prostředků. Je tedy zákazem jakýchkoliv kontaktů, ať už vyhledávání, sledování, nebo vytrvalých kontaktů, přímých nebo zprostředkovaných.²² V kontextu ochrany proti domácímu násilí je pak ještě výrazněji uplatnitelné předběžné opatření zákazu vstupu do obydlí upravené v § 88e tr. řádu, které bezprostředně souvisí s dalšími „netrestními“ ochrannými instituty. Může buď navazovat na vykázání či předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí, anebo může být aplikováno zcela nezávisle na dalších opatřeních. Spočívá v nepřípustnosti vstupu obviněného do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a v nepřípustnosti toho, aby se obviněný v takovém obydlí zdržoval. Předběžná opatření v trestním řízení tak vytvořila legislativní předpoklady pro ještě účinnější ochranu obětí trestných činů charakterizovaných jako domácí násilí.

²¹ Výzkum Sociofactor, op. cit.

²² GŘIVNA, Tomáš., ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 334–339.

5. Závěr

Závěrem bych rád zdůraznil, že uvedený přehled trestněprávní legislativy upravující problematiku domácího násilí ukazuje, že právní úprava v současné době obsahuje hned několik institutů, které směřují k ochraně obětí domácího násilí a k represí pachatele. Za posledních 10 let se tak povedlo vytvořit legislativní rámec, který obětem napomáhá získat příslušnou ochranu a účinně se bránit proti pachateli. Vytvoření odpovídajícího právního rámce však automaticky neznamená jeho faktické využívání a práce v boji proti domácímu násilí tím nekončí. Zvláštnosti tohoto jevu totiž často vedou k situaci, kdy se oběť obává svého trýznitele, v důsledku čehož nedokáže institutů garantovaných zákonem využít, přičemž skrytá povaha domácího násilí současně brání příslušným orgánům psychické, fyzické, ekonomické či jiné týrání odhalit. Chtěl bych proto ocenit, že diskuse o ochraně obětí domácího násilí dále pokračuje, a to i prostřednictvím dnešního semináře, a věřím, že se nám podaří přispět k dalšímu boji proti tomuto negativnímu fenoménu dnešní doby a k posílení ochrany jeho obětí.